

Jukka Paastela

**SOSIALISTISIA AATTEITA
ENNEN MARXIA**

Jukka Paastela:

**SOSIALISTISIA AATTEITA
ENNEN MARXIA**

ISBN 951-701-017-6

Sisällysluettelo:

ALKUSANAT	4
OPISKELUSTA	5
ENSIMMÄINEN OPETUSKIRJE	7
I ANTIIKIN KREIKKA	7
Platon	8
II ANTIIKISTA RENESSANSSIIN	11
Thomas More	12
TOINEN OPETUSKIRJE	15
III INDUSTRIALISMIN LÄPIMURTO JA PORVARILLISTEN VALLANKUMOUSTEN NOUSU	15
Ranskalainen vallankumouksellinen kommunismi —	
Babeuf ja Blanqui	16
Claude Henri de Saint-Simon	18
Francois Maria Charles Fourier	21
Robert Owen	23
KOLMAS OPETUSKIRJE	26
IV INDUSTRIALISMIN LÄPIMURTO JA PORVARILLISTEN VALLANKUMOUSTEN NOUSU (jatkuu)	26
Saintsimonismi, fourierismi ja owenismi; erojen ja yhtäläisyyksien tarkastelua	26
Nuorhegeliläiset ja sosialismi: Moses Hess ja Wilhelm Weitling	27
Pierre-Joseph Proudhon	29
V LOPPUTARKASTELUA: UTOPISTISEN SOSIALISMIN YDIN JA MERKITYS	33
LÄHDEKIRJALLISUUTTA	35

ALKUSANAT

Aatehistoriasta kirjoittaminen on marxilaiselle ongelma. Kuten Marx totesi, ihmiset tekevät itse historiansa, mutta he eivät tee sitä mielivaltaisesti, vaan ovat aikakautensa historiallisten lainalaisuuksien sitomia. Huomattavakin historiallinen henkilö on aina ympäröivän yhteiskunnan tuote. Aiheeseemme sovellettuna tämä merkitsee väittämää, jonka mukaan utopistinen sosialismi olisi syntynyt ja kukoistanut ilman Platonia, Morea, Fourieria, Saint-Simonia, Owenia jne. — Ongelma on siinä, miten esittää aatteiden aineellinen perusta, miten välttyä yksilöiden ylikorostamiselta.

Historian tapahtumien päävoimana ovat kansanjoukot — eivät yksilöt. Yksilöillä voi olla osuutta historiassa sikäli, että he ovat tietyn yhteiskuntaluokan tai tiettyjen luokkien ja kerrostumien edustajia, niiden tarpeiden ilmentäjiä. Mutta näitäkään toteamuksia ei pidä omaksua yksioikoisesti. Voidaan esimerkiksi väittää, että yhden historiallisen henkilön objektiivinen merkitys saattaa olla eri aikoina erilainen. Platon tarjoaa tästä mitä parhaimman esimerkin. Hän oli antiikin orjanomistajien ideologi, mutta renessanssin aikana hänestä tuli nousevan pikkuporvariston humanismin esikuva taantumuksellista katolista skolastiikkaa vastaan, joka taas tukeutui Aristoteleeseen. Näin Platonin ajatusten antiikissa esittämä osuus oli siis täysin päinvastainen kuin pari vuosituhatta myöhemmin.

Valkeuksista huolimatta aatehistoriaa ei pidä väheksyä. Yksikään teoreetikko — vaikka häntä pidettäisiinkin kokonaisen aatesuunnan perustajana — ei luo oppiaan tyhjästä, vaan nojautuu edeltävään aatteelliseen perintöön. Ja tämän perinnön tunteminen auttaa merkittävästi kyseessä olevan ideologian ymmärtämistä.

JUKKA PAASTELA

OPISKELUSTA

Tämä kirjanen on laadittu niin, että se sopii kurssiksi opintokerhoille; loppujen loppuun on liitetty erityisiä keskustelukysymyksiä. Kirja on jaettu kolmeen osaan, kolmeen opetuskirjeeseen.

KERHO-OPISKELU

Ensimmäistä opintokokousta varten kirja on syytä lukea nopeasti lävitse. Tässä opintokokouksessa

- valitaan opinto-ohjaaja, joka toimii puheenjohtajana sekä kerhon käytännön asioiden hoitajana;
- laaditaan opintosuunnitelma;
- päätetään, missä opintokokoukset pidetään ja mihin aikaan (suosittelemme kokoontumista kerran viikossa);
- täytetään opintosuunnitelmalomake ja lähetetään se kokouksen päätyttyä TSL:oon;
- tutustutaan kurssiin alustavasti selailemalla sitä tai aloitetaan keskustelu ensimmäisen kokouksen aiheesta.

Yleensä on hyvä

- noudattaa laadittua opintosuunnitelmaa;
- valmistautua etukäteen jokaiseen opintokokoukseen lukemalla kahdesti käsillä oleva asia sekä mieltimällä vastauksia keskustelukysymyksiin;
- opintokokouksen jälkeen kerrata mielessään sen tärkein sisältö;
- merkitä jokaisen läsnäolo muistiin;
- muistaa valtionavun saamisen pääehdot, jotka ovat: a) vähintään kaksitoista opintokokousta 1. 9.—31. 5. välisenä aikana ja b) vähintään viisi 15 vuotta täyttänyttä jäsentä — korkeintaan kolmessa opintokokouksessa voi olla alle viisi jäsentä.

Viimeisessä eli 12. opintokokouksessa

- kerrataan koko kurssi ja arvioidaan sen merkitystä ja sisältöä; arvio nojautuu käytyihin keskusteluihin ja muistiinpanoihin;
- täytetään toimintakertomuslomake, joka lähetetään heti kokouksen jälkeen TSL:oon ja tällöin on mukaan liitettävä läsnäololista, joka perustuu nimenhuutoihin.

ENSIMMÄINEN OPETUSKIRJE

I ANTIIKIN KREIKKA

Kreikan kaupunkivaltioista koostuneen yhteiskuntamuodon edeltäjä oli alkukantainen heimo- ja sukuyhteisö, joka hävisi maan yksityisomistuksen synty-
misen ja laajenemisen myötä. Samalla kehittyi kauppavaihto ja raha; kreikkalaiset joutuivat kosketuksiin muiden kansojen kanssa, usein varsin sotaisissa merkeissä. Antiikin yhteiskunnalle tyypillisen orjuuden synty liittyy suku- ja heimoyhteisön häviämisen kauteen. Silloin syntyi kolme yhteiskuntaluokkaa: hallitseva maanomistajaluokka, oligarkia; vapaat käsityöläiset, kauppiat ja työläiset; sekä orjat. Orjat olivat aluksi vähemmistönä, mutta heidän määränsä lisääntyi yhteiskunnan kehittyessä niin, että Ateenassa oli vuonna 300 eaa Karl Kautskyn mukaan noin 400000 orjaa, kun kansalaisia oli vain 21000. Orjakapinat olivat luonnollisesti alituinen uhka valtaapitävälle luokalle.

Kreikan ja varsinkin Ateenan rikkauksien lähde oli kaivostyö. Jättiläismäisellä orjatyöllä ylläpidetty kaivostoiminta tuotti marmoria, lyijyä, sinkkiä ja hopeaa. Myös metallurgia oli verraten edistynyttä. Alkeellinen tehdasmainen tuotantomuoto tunkeutui myös muille alueille. Koneita tai muita työtä helpottavia laitteita ei kuitenkaan pyritty kehittämään, sillä orjatyö oli halpaa ja orjia runsaasti saatavissa. Niinpä koko kreikkalaiselle kulttuurille oli ominaista tekniikan ja teknisen tietouden halveksunta. Tämä muodosti voittamattoman esteen tuotantovoimien kehitykselle.

400-luvulla syntyi Ateenan merivaltio, joka oli imperialismia pienoiskoossa: Ateena keskitti koko Aigeian meren kaupan satamaansa, mikä kohotti suuresti kaupungin hyvinvointia.

Ateenan talouselämän ja kulttuurin kehittyessä ylimysvalta toimi kaiken edistyksen kahleena ja vei maan vallankumouksen partaalle. Avoin taistelu aristokratian ja vapaan köyhälistön välillä saatiin estetyksi taloudellisia voima-suhteita tasaavan lainsäädännön avulla sekä kuuluisalla valtiollisella "demokratialla"; kysymys oli tietysti vain vapaiden miesten sisäisestä demokratiasta, orjat elivät edelleen ilman kansalaisoikeuksia.

Kreikan kulttuurin merkitys ns. länsimaiselle sivistykselle on kiistaton. Friedrich Engels on mm. lausunut kreikkalaisista ylistäviä sanoja. Kreikkalaista kulttuuripiiriä voidaan pitää myös sosialististen aatteiden kehtona. Näitä

esiintyi halki vuosisatojen, mutta syvällisin merkitys oli idealistisen filosofin Platonin luomalla utopialla.

PLATON

Platon (427/8 — 374 eaa), jolla on pysyvä arvosijansa idealistisen filosofian historiassa, on myös objektiivisen idealismin perustaja. Sen mukaan olevalisuuden viimeinen perusta on henki, idea, joka on olemassa tämän maailman ulkopuolella, myös ihmisestä riippumatta. Toisaalta Demokritoksen materialismiin ja Herakleitoksen dialektiikkaan verrattuna Platonin filosofia merkitsi huomattavan taantumuksellista taka-askeleta.

Platon kirjoitti yli 30 teosta, joista pääteoksena pidetään Valtiota, lähes 500-sivuista suurta dialogia, jossa Platon mm. kehittelee ideaoppiaan ja esittää utopiansa.

Platonin utopian lähtökohtana ovat Ateenan yhteiskunnan epäkohdat, vallitseva "korkea kuumetila". Hänen mukaansa on vallalla häikäilemätön, mahdollisimman suureen voittoon pyrkivä keinottelu; rahan tavoittelu on suuressa osaa yhteiskuntaa toiminnan ainoana vaikuttimena. Kaikki ne ovat ajautumassa kerjäläisen asemaan, jotka eivät kuulu taloudellista valtaa käsissään pitävään luokkaan. Vallitseva järjestelmä sallii tämän esteettä ja seurauksena on "kokonaisuvaltion" jakaantuminen kahteen toisilleen vihamieliseen valtioon: rikkaiden ja köyhien valtioon. Uhkaavana vaarana on luisuminen sellaiseen tilaan, jossa kaikki taistelevat kaikkia vastaan. Tämän seurauksena siveellisyys, uskonto ja rehellisyys rappioituvat; ihmiset elävät kuin naudat eläimellisissä nautinnoissaan.

Yläluokan vallan kumoaminen ei ole mikään ratkaisu vallitsevaan tilanteeseen, sillä aineellinen eduntavoittelu on vallannut myös massat. Mistään pikkuuudistuksesta ei ole myöskään apua; on luotava perustelta myöten yhteiskunta, jossa parhaat l. filosofit hallitsevat. Filosofielsta on tultava kuninkailta tai kuninkaista filosofeja.

Platonin filosofian lähtökohta on se, että ihmisellä on mahdollisuus varmaa ja todellista tietoa saatuaan kehittyä jaloksi ja oikeamieliseksi, kykeneväksi hallitsemaan oikeudenmukaisesti ja viisaasti sekä itseään että yhteiskuntaa. Mutta tätä todellista tietoa voivat saada ainoastaan filosofit, jotka voivat ammentaa tietoa ideamaailmasta.

Platonin filosofian ydin on siis dualistinen. Sen mukaan on kaksi maailmaa, joista toinen todellinen, ideamaailma ja toinen aisteilla koettava, epätodellinen maailma. Platon itse kuvaa oppiaan vertauksella luolan vangeista. Ajatelkaamme tilannetta, jossa joukko ihmisiä on kahlehdittu lapsuudestaan saakka luolan seinään. Heille loistaa heitä korkeammalla oleva valo. Valonlähteen ja luolan suun välissä kulkee tie, mutta vangit eivät voi sitä nähdä, he näkevät

ainoastaan tiellä kulkijain varjot. Epäilemätöntä on, että luolan vangit pitävät liikkuvia varjoja todellisina olioina. — Se maailma minkä aisteilla havaitsemme on epätodellinen varjomaailma, todellinen maailma on vain vaivoin nähtävissä oleva hyvän perikuva eli idea, "kaiken oikean ja kauniin alkusyy, se, mikä on tuottanut totuuden ja järjen. Ja ilmeistä on, että sen, jonka on toimittava järjenmukaisesti joko yksityisessä tai julkisessa elämässä on täytyntä nähdä tämä perikuva."

Bertrand Russel valaisee Platonin ideaoppia esimerkillä kissasta ja ideakissasta. Ajatelkaamme kissaa, joka viedään peilin luo: näemme tällöin itse asiassa kaksi kissaa, joista toista, peilissä näkyvää, pidämme epätodellisena. Mutta itse asiassa kaikki aisteilla havaittavat kissat ovat yhtä epätodellisia kuin tuo peilistä näkyvä kissa. Ideakissa, kissaus, on ainoa todellinen kissa, se on hengen, jumalan luomus. Yksityiset kissat ovat näennäisiä, vain epätäydellisesti osallisina tässä todellisessa kissaudessa.

Filosofit voivat päästä käsitykseen ideamaailmasta, siis saada todellista tietoa ja näin heillä on edellytykset toimia järjellisesti hallitustehtävissä.

Platonin utopiassa väestö jakaantuu kolmeen luokkaan, filosofihallitsijoihin ja sotilaihin, jotka samalla ovat virkamiehiä; näitä kahta luokkaa kutsutaan valtion vartijoiksi; sekä kolmanneksi elinkeinonharjoittajiin, jotka tekevät varsinaisen tuotannollisen työn maanviljelijöinä, käsityöläisinä ja kauppiaina. Väestön jako yhteiskuntaluokkiin tapahtuu koulutusjärjestelmän avulla. Valtio huolehtii lasten — myös tyttöjen — kasvatuksesta neljänestä ikävuodesta lähtien. Sitä paitsi lapset pyritään saamaan mahdollisimman kyvykkäiksi jo syntymähetkellä, sillä parhaat ja voimakkaimmat miehet naivat parhaimpia ja jaloimpia naisia.

Lapsia kasvatetaan oikeamielisyyteen, viisauteen ja taiteiden rakastamiseen niin, että nuoreen mieleen juuttuu puhdas, vakava, rohkea ja kuolemaahalveksiva mieli. Musiikilla, matematiikalla ja urheilulla on keskeinen sija kasvatuksessa. Lapset päättävät opintonsa 18-vuotiaina, jonka jälkeen seuraa 2-vuotinen sotilaspalvelus. Tämän jälkeen suoritetaan ensimmäinen valinta, valinta elinkeinonharjoittajiin ja vartijoihin. Vartijat jatkavat opintojaan 10 vuotta ja he pyrkivät kokoamaan annetut tiedot yhtenäiseksi kokonaisjärjestelmäksi. Tämän jälkeen tapahtuu toinen jako, jossa punnitaan vartijoiden tieteellinen kokonaisnäkemys ja väittelytaito. Tässä jaossa jäävät soturit omaan luokkansa. Muut jatkavat opintojaan vielä viisi vuotta, minkä jälkeen he kuuluvat filosofiluokkaan. Tarkkailua varten heidät sijoitetaan erilaisiin johtoasemiin ja jos he selviävät huomautuksitta 15 vuotta he joutuvat, siis aikaisintaan viisikymmenvuotiaina, vuorollaan hallitsemaan, mikä filosofeille tosin on syvällisen sivistyksen johdosta vain vastenmielinen velvollisuus.

Valtion vartijat elävät kulutuskommunismissa seuraavaan tapaan:

... ensiksi ei kellään saa olla mitään omaa omaisuutta paitsi mikäli se on ihan välttämätöntä; edelleen ei kellään saa olla sellaista asuntoa ja varastoa,

johon ei ken vain haluaa saa astua sisään. Kaikkia elintarpeita, joita maltilliset ja urhoolliset sotakilvoittelijat tarvitsevat, tulee heidän, määrätyn säännön mukaan, saada muilta kansalaisilta vartijantoimen palkaksi, — sen verran, ettei heille vuoden varrella jää mitään jäljelle eikä heiltä mitään uuvu; heidän tulee käydä yhteisillä aterioilla ja viettää yhteiselämää niin kuin leirissä olevat soturit ainakin. Ja heille on sanottava, että heillä on alati sielussaan jumalallista kultaa ja hopeaa, jumalien antamaa, eivätkä sen lisäksi tarvitse inhimillistä, ja että on jumalatontakin tahrata tämän kullan omistus sekoittamalla siihen kuolevaisen kullan omistus. (...)

Ja sillä tavoin he saattavat säilyä ja säilyttää valtionsa. Mutta jos milloin hankkivat itselleen omaa maata ja taloja ja rahoja, niin heistä tulee talonomistajia ja maanviljelijöitä vartijain asemesta ja vihamielisiä sortajia, sen sijaan että olisivat muiden kansalaisten sotaliittolaisia, ja he tulevat viettämään kaiken elämänsä vihattuina ja vihaavina väijyjinä ja väijytyinä, peläten sisäisiä vihollisia paljon enemmän ja pahemmin kuin ulkonaisia; mutta silloinpa jo ovat, sekä itse että koko muu valtio, turman partaalla."

Vartijat, so. soturit ja filosofit, siis muodostavat yhden suuren perheen, jossa naiset ovat yhteisiä ja lapset eivät tunne isäänsä. Sen sijaan elinkeinonharjoittajat elävät yksityiskapitalismissa; heidän tehtäväkseen jää yläluokkien ylläpito.

Platonin utopia on suunniteltu toteuttamista varten. Platon yritti kahdesti suostutella sisilialaista Syrakusan kuningasta toteuttamaan suunnitelmaa, mutta epäonnistui ja joutui toisella Sisilian-matkallaan kuninkaan epäsuosioon ollen vähällä tulla myytyä orjaksi.

Alistuneena vanhuksena Platon kirjoitti jättiläisteoksen nimeltä Lait, jossa hän suunnittelee "toiseksi parhaan valtion". Ideaoppi on kadonnut näköpiiristä ja niin muodoin myös filosofivalta. Viisaimmat ja kokeneimmat hallitsevat kirjoitettujen lakien perusteella. Maa on jaettu 5040 osaan, pala jokaiselle kansalaiselle. Sosialismi vallitsee: jokainen pitää "itseään ja omaisuuttaan koko valtion yhteisomaisuutena". Sen sijaan kulutuskommunismista on luovuttu ja avioliitto on palautettu kunniaan. Spartan yhteiskuntajärjestelmän vaikutus Platonin utopiaan on ilmeinen ja yhteiskuntafilosofina Platon olikin orjanomistajaluokan tyypillinen edustaja, joka ei uskonut kansan pystyvän hallitsemaan itse itseään. Karl Marx sanoi Platonin yhteiskuntafilosofiaa Egyptin kasti-järjestelmän idealisaatioksi. Marx kuitenkin huomautti, että Platon ymmärsi täysin sen merkityksen, mikä työnjaolla — joka tuomitsi väestön valtaenemistön raadantaan, mutta vapautti yläluokan hengenviljelyyn — oli kreikkalaisen kaupunkivaltion muotoutumisessa. Sosialismin historiaan Platon on jäänyt siksi, että hän ensimmäisenä rakensi suuren teoreettisen yhteiskuntarakennelman, jossa yksityisomistus oli poistettu. Vaikka se oli poistettu vain osalta kansaa, Platon epäilemättä tajusi hämärästi sen olevan syynä vaikeisiin epäkohtiin.

KESKUSTELUUN:

- Mikä on Platonin suunnitteleman utopian filosofinen perusta?
 - Mitä piirteitä Platonin utopiassa voi pitää sosialistisina?
-

II ANTIKISTA RENESSANSSIIN

Antiikin Kreikan jälkeen tapahtuu sosialismin historiassa ennen keski- ja uuden ajan vaihdetta hyvin vähän. Kuten tunnettua alkukristilliset seurakunnat elivät kulutuskommunismissa ja vielä tätä ennen esiintyi "suljetun yhteisön kommunismia" eräässä juutalaislahkossa Palestiinassa. Yksityisomistuksen aktiivisesta vastustamisesta ei kuitenkaan ollut missään vaiheessa kysymys. Keskiajalla muodostui luostareihin toisinaan kommunistisia yhteisöjä. Niiden tarkoitus oli kuitenkin vain maailmasta pakeneminen, ei sen muuttaminen.

Keskiajan lopulla esiintyi katolista kirkkoa vastaan kapinoivien ns. kerettiläisten keskuudessa sekä sosialistisia että kommunistisia ajatuksia ja yhteisöjäkin, mutta niiden historiallinen merkitys jäi vähäiseksi.

Keskiajan loppupuolen taloudelliseen järjestelmään, feodalismiin, kuului olennaisesti maaorjuus sekä kaupunkien ammattikuntalaitos, joka suojasi käsityöläiset omaksi etuoikeutetuksi kerrostumakseen. Ns. ristiretket ja sittemmin löytöretket sekä siirtomaiden ryöstö antoivat tärkeitä sysäyksiä tuotantovoimien kehitykselle. Tehtiin useita merkittäviä teknisiä keksintöjä, mm. tuulimylly ja raudan valu, laivanrakennustaito parani ratkaisevasti jne. Tällöin eivät vanhat idylliset tuotantosuhteet enää kyenneet tyydyttämään markkinoiden laajentumista, kasvavaa kysyntää. Aluksi ammattikuntalaitoksessa tapahtui luokkaerojen laajenemista kun mestarit pyrkivät laajentamaan yrityksiään, jäivät itse pois varsinaisesta työstä ja kohottivat sitten kaikin keinoin riiston astetta. Siirryttiin kustannusjärjestelmään ja sittemmin manufaktuureihin. Kustannusjärjestelmän vallitessa teki työläinen työnsä kotonaan, mutta raaka-aineet toimitti kapitalisti ja hän myös sai työläisen tekemän tavaran. Tämä vaihe ei kuitenkaan kestänyt kauaa, vaan työläisiä ryhdyttiin keräämään suurin työpajoihin, jossa oli mahdollisuus jakaa töitä ja kehittää työvälaineitä sekä -menetelmiä. Vaikka työ säilyikin luonteeltaan käsityönä, laski työläisten ammattitaito, koska heiltä ei vaadittu muuta kuin yhden suppean työvaiheen osaamista. Samalla aleni työläisten elintaso ja syntyi vakavia yhteiskunnallisia epäkohtia.

Renessanssi ja humanismi merkitsivät valtavaa kehitystä henkisen elämän alueella. Katolisen kirkon tiedettä kuristava ote löystyi, ja Platon syrjäytti Aristoteleen filosofisena esikuvana. Tällöin myös Platonin suunnittelemaan osittaiseen kommunismiin alettiin kiinnittää huomiota ja jo 1300-luvulla esiintyi Platonin utopian avointa propagointia. Sosialismin historiassa siirryttiin aikaan, jota voitaisiin nimittää utopiaromaanien aikakaudeksi. Kristillinen kommunismi menetti kokonaan merkityksensä ja tilalle astuivat jalohenkiset utopiasuunnittelijat, joiden työ ei ollut useinkaan yhteydessä minkäänlaiseen

yhteiskunnalliseen liikkeeseen. Utopiaromaanien aikakauden aloitti englantilainen lordikansleri Thomas More teoksellaan Utopia.

THOMAS MORE

Thomas Moren (1478—1516) pääteoksen Utopian lähtökohtana on terävä yhteiskuntakritiikki. Moren aikana Englannin kansan elinolot huononivatkin jyrkästi: varallisuus keskittyi yhä harvempiin käsiin, jatkuva hintojen nousu ja työttömyys koetteli työtätekevää väestönsosaa. Erityisesti viljelysmaiden aitaaminen suurmaanomistajien omistamiksi laidunmaiksi raaka-aineen saamiseksi villateollisuudelle aiheutti suurta kurjuutta: talonpojat pakotettiin lähtemään kodeistaan ja vailla muuta mahdollisuutta he usein antautuivat ryöväreiksi. More toteaa, että on suuri vääryys rangaista varkaita ja rosvoja kuoleamalla. Mielekkäämpää olisi jakaa varallisuus tasaisesti niin, ettei kenenkään tarvitsisi hengenpitimikseen tehdä rikoksia. Mutta:

Olen siis vakuuttunut siitä, että varallisuus voi jakautua tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti ja ihmisten toimet voivat sujua onnellisesti vain siinä tapauksessa, että yksityisomistus hävitetään kokonaan. Jos se säilytetään, ihmiskunnan suurin ja parhain osa saa aina kantaa köyhyyden ja huolen väistämätöntä, ahdistavaa taakkaa. Myönnän, että sitä voidaan jonkin verran lievittää, mutta väitän, ettei sitä voida poistaa kokonaan.

Mutta kuinka elämä voi koskaan olla mukavaa siellä missä kaikki on yhteistä? Eivätkö ihmiset laiskistu ja lakkaa tekemästä työtä? Tähän More vastaa kuvaamalla mitä seikkaperäisemmin Utopian ihmeellistä saarta ja sen työteiliästä, sivistynyttä ja rauhaarakastavaa kansaa.

Utopia sijaitsee kuunsirpin muotoisella saarella ja siellä on 54 komeaa, saman kaavan perusteella rakennettua kaupunkia. Jokaisella kansalaisella on talo, jonka ympärillä on puutarha. Talot jaetaan kansalaisille arvalla aina kymmeneksi vuodeksi kerrallaan.

Utopian hallinto on järjestetty siten, että kolmenkymmenen perheen ryhmät valitsevat itselleen vuodeksi kerrallaan esimiehen, jota nimitetään fylarkiksi. Kolmesataa perhettä taas valitsee ylifylarkin. Kaikki fylarkit taas valitsevat valtion päämiehen salaisella äänestyksellä. Valtion päämies valitaan ellinajaksi, mutta jos epäillään tämän pyrkivän yksinvaltiaaksi, voidaan hänet erottaa. Joka kolmas päivä pidetään yleisiä asioita käsittelevä neuvottelukokous, johon osallistuvat valtion päämiehen lisäksi ylifylarkit.

Tuotanto on sosialistisesti organisoitu. Tuotettavat tavarat ja niiden määrä suunnitellaan etukäteen kun jokaisesta kaupungista saapuu kolme viilsasta vanhusta joka vuosi pääkaupungissa pidettävään suunnittelukokoukseen. Vain välttämättömiä ja hyödyllisiä kulutusesineitä valmistetaan.

Kaikilla miehillä ja naisilla on yksi yhteinen ammatti, johon jokainen heistä on harjaantunut, nimittäin maanviljelys. Heitä perehdytetään siihen jo pienestä

pitäen; lapsille opetetaan sitä kouluissa ja heitä viedään ikään kuin huviretkille kaupungin lähelle maaseudulle, jossa he saavat seurata maanviljelystä ja harjoituksen vuoksi itsekin osallistua siihen.

Maanviljelyksen ohella, joka kuten sanottu on kaikille yhteinen ala, jokaiselle opetetaan jokin erikoisammatti: villan- tai pellavankutojan, kivenhakkaajan, sepän tai kirvesmiehen ammatti. Missään muussa ammatissa ei toimi mainittavampaa määrää väkeä. Vaatteensakin kukin perhe valmistaa itse.

— — —

Mainitsemistani muista ammateista jokainen siis oppii jonkin, eivätkä vain miehet, vaan myös naiset. Naiset heikoimpina tosin toimivat kevyemmissä ammateissa, enimmäkseen villan- ja pellavankutojina. Miehet määrätään toisille, raskaammille aloille. Tavallisesti jokainen oppii isänsä ammatin, koska lapset yleensä ovat luonnostaan kiinnostuneet siitä. Mutta jos joku tuntee vetoa toiselle alalle, hänet adoptoidaan johonkin sellaiseen perheeseen, joka toimii häntä kiinnostavassa ammatissa (...). Ja jos joku vielä perehdyttyään yhteen ammattiin haluaa oppia vielä toisenkin, hänellä on yhtä hyvin lupa siihen.

Utopialaiset toimivat aina kaksivuotiskauden maataloustöissä ja toisen kaksivuotiskauden he tekevät käsitöitä. Vain sairaus, vanhuus ja erikoiset tieteelliset ansiot vapauttavat yksilön ruumiillisesta työstä.

Utopiassa vallitsee yksiavioisuus ja aviorikos rangaistaan ankarasti, niin ikään esiaviolliset suhteet on kielletty. Ennen avioliiton päättämistä näyttää joku kunnianarvoisa perheenäiti neidon kosijalle alastomana ja vastaavasti joku luotettava mies vuorostaan näyttää alastoman kosijan tytölle.

Ruokaa tarjotaan Utopian asukkaille suurissa halleissa ilmaiseksi; rahaa ei Utopiassa tunneta lainkaan. Jokainen voisi myös itse valmistaa ruokaa, mutta se on harvinaista, sillä sitä pidetään hyvien tapojen vastaisena.

Utopialaiset heräävät klo 5 ja jo heti aamun varhaisina tunteina heillä on tilaisuus kehittää henkistä elämäänsä syventymällä tieteisiin ja taiteisiin. Tällöin järjestetään mm. luentoja. Työn jälkeen utopialaiset kerääntyvät harjoittamaan erilaisia jalostavia huvituksia, kuuntelemaan musiikkia jne. Nukkumaan mennään klo 21.

Utopiassa sallitaan erilaisia uskontoja. Suurin osa uskoo, että on olemassa "yksi tietty jumaluus, tuntematon, ikuinen, ääretön, selittämätön ja ihmismielille käsittämätön, joka on kaikkialla meidän maailmankaikkeudessamme läsnä, ei aineellisena, vaan vaikuttavana voimana". Sellaista, joka katsoo sielun kuolevan yhdessä ruumiin kanssa, eivät utopialaiset hyväksy, tällainen ihminen "on alentanut ylevän sielunsa halvan eläinruumiin tasolle. He eivät missään tapauksessa lue häntä kansalaisten joukkoon, koska hän ei välittäisi heidän laeistaan ja tottumuksistaan tuon taivaallista, ellei pelko häntä pidättäisi." Vähälukuinen papisto valitaan salaisilla vaaleilla; pappien tehtävä on hoitaa jumalanpalvelusmenoja ja valvoa kansan moraalialia.

Utopia käy kauppaa ulkomaiden kanssa, utopialaiset ovat solidaarisia ulkomaiden köyhälle väestönosalle ja lahjoittavat näille 1/7 viennin arvosta.

Utopiakaan ei kuitenkaan tule toimeen ilman orjia.

Orjina he eivät käytä sotavankeja, paitsi sellaisia, joille kuuluu vastuu sodasta, eivätkä myöskään orjien lapsia. He eivät liioin osta orjia itselleen muista maista. Heillä on orjina omia maanmiehiään, jotka ovat menettäneet vapautensa jonkin rikoksen vuoksi, mutta vielä paljon enemmän heillä on vierasmaalaisia kuolemaantuomittuja rikollisia. He tuovat näitä suurin määrin, toisinaan saavat halvalla, mutta tavallisesti saavat ilmaiseksi. Tällaisia orjia he pitävät alituisessa työssä ja kahleissa, mutta omia kansalaisiaan he kohtelevat ankarammin. Nämä ovat heidän mielestään toivottomampia tapauksia ja ansaitsevat kovemmat rangaistukset, koska he eivät ole pystyneet pidättäytymään rikoksista, vaikka ovat saaneet niin erinomaisen kasvatuksen oikeamieliseen elämään.

Toisen orjaryhmän muodostavat vierasmaalaiset raadantaan tottuneet ja köyhät työläiset, jotka ovat vapaaehtoisesti tarjoutuneet heille orjiksi. Näitä he kohtelevat hyvin, miltei yhtä lempeästi kuin omia maanmiehiään, paitsi että heiltä vaaditaan hiukan enemmän työtä, koska he ovat siihen tottuneita. Jos joku tällainen haluaa lähteä pois, mitä ei kylläkään tapahdu usein, he eivät pidättele häntä vasten hänen tahtoaan eivätkä lähetä häntä matkaan tyhjin käsin.

Orjien kahleet valmistetaan kullasta. Tällä tahdotaan näyttää, miten syvästi utopialaiset sitä halveksivat.

Vaikka More Utopiassaan suhtautuu verraten suvaitsevaisesti uskontoon, oli hän — ainakin elämänsä loppupuolella — käytännössä kiihkeä katolilainen. Kun Englannin kuningas Henrik VIII nimitti itsensä Englannin kirkon pääksi, koska paavi ei myöntänyt hänelle avioeroa, More vastalauseeksi erosi hoitamastaan korkeasta lordikanslerin virasta. Kun hän vielä kieltäytyi vannomasta kuninkaan aseman tunnustavaa valaa, sai hän kävellä mestauspölkylle.

Katolinen kirkko on omaksunut Moren "omaksi miehekseen" ja on väittänyt Utopian propagoivan keskiaikaisia munkkilaisihanteita. More vieläpä julistettiin pyhimykseksi v. 1935.

Utopiassa — päinvastoin kuin Platonin järjestelmässä — koko järjestelmä perustuu tuotantovälineiden yhteisomistukselle ja kommunistinen järjestelmä on sovellettu suuren yhteiskunnan puitteisiin. Utta on myös se, että kommunismi on liitetty yhteen yksiviolioisuuden ja perheen kanssa.

Moren Utopia antoi ratkaisevan sysäyksen myöhemmän ajan runsaalle utopiatuotannolle sekä samalla nimen tälle kirjallisuudenhaaralle. More tosin kirjoitti teoksensa latinaksi, ja vaikeasti tajuttavaan muotoon, jotta se ei olisi tuottanut hänelle poliittisia vaikeuksia. Karl Kautsky on kuvannut Moren asemaa sosialismin historiassa sanomalla että "Moren Utopiasta alkaa nykyaikainen sosialismi".

KESKUSTELUUN

- Mikä on Moren utopian yhteiskunnallinen tausta?
 - Mitkä ovat Moren ja Platonin utopioiden olennaisimmat erot ja yhtäläisyydet?
-

III INDUSTRIALISMIN LÄPIMURTO JA PORVARILLISTEN VALLANKUMOUSTEN NOUSU

Koneteollisuus on suora seuraus manufaktuurista, niiden välille ei itse asiassa voida vetää täsmällistä rajaa. Siirtymäkauden lasketaan alkaneen 1700-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, jolloin keksittiin useita koneita, jotka nostivat tuottavuuden moninkertaiseksi. Edelläkävijänä toimi tekstiiliteollisuus: kehuukoneen keksiminen, joka tarjosi valtavat edellytykset tämän tuotantoalan kasvulle, vaikutti merkittävästi myös yleisen teknisen kehityksen nopeutumiseen. Ehkä vielä ratkaisevampi parannus oli uuden voimanlähteen, höyrykoneen keksiminen, koska tällöin vapautuivat tuotantolaitokset vesivoimalähteiden sijainnin aiheuttamista rajoittuneisuuksista ja teollisuutta voitiin perustaa sinne, missä sillä oli edellytyksiä: raaka-ainetta, pääomaa, työvoimaa, teknistä tietämystä.

Parantuvat liikenneyhteydet, rautatiet, kanavat ja höyrylaivat puolestaan lisäsivät teollisuuden kasvun edellytyksiä laajentamalla markkina-alueita ja saattamalla teollisuuden entistä riippumattommaksi raaka-aineiden sijainnista. Kivihiilen käyttöönotto loi uusia mahdollisuuksia raudanvalmistukselle ja sitä tietä koko metalliteollisuudelle.

Teollisen vallankumouksen mukanaantuomat yhteiskunnalliset vaikutukset ovat laajalti tunnettuja. Marx lainaa Pääomassa London Daily Telegraphia vuodelta 1860, joka kirjoittaa pitsiteollisuudesta:

Kello 2, 3, 4 aamulla temmataan 9—10-vuotiaat lapset likaisilta vuoteiltaan ja pakotetaan kurjaa ylläpitoa vastaan tekemään työtä aina kello 10, 11, 12:een yöllä, niin että heidän jäsenensä kuihtuvat, vartalonsa kutistuu, kasvojen ilme tylsistyy ja heidän inhimillinen olentonsa jähmettyy kivimäisen tunteettomaksi, niin että jo sen pelkkä näkeminen kauhistaa. (...) Järjestelmä on (...) täydellisimmän orjuuden järjestelmä, orjuuden yhteiskunnallisessa, ruumiillisessa, siveellisessä ja älyllisessä suhteessa (...) Mitä on ajateltava kaupungista, joka pitää yleisen kokouksen anoakseen, että miesten työpäivä rajoitettaisiin 18-tuntiseksi. (...) Me saarnaamme Virginian ja Karoliinan istutusten omistajia vastaan. Mutta onko heidän neekerikauppansa kaikkine piiskakauhuineen ja ihmislihan kauppoineen inhoittavampaa kuin tämä hivuttava ihmisteurastus, joka tapahtuu, jotta huntuja ja kauluksia valmistettaisiin kapitalisteille voittoa tuottavasti?

Työväenluokka ei kapinoimatta alistunut tällaisiin olosuhteisiin. Ensimmäinen eräänlainen kapinamuoto oli rikos, lähinnä varastaminen. Tästä seuraava kehitysvaihe oli koneiden särkeminen, joka oli jo järjestyneempää toimintaa, vaikka olikin puhdasta nälkäkapinaa vailla mitään suunniteltuja tarkoituksia. Seuraava vaihe olikin jo mitä erilaisimpien pienten ryhmäkuntien syntyminen työväenluokan keskuuteen. Niissä utopistinen sosialismi usein sekottui uskonnollisiin käsityksiin, jotka olivat syvälle juurtuneita työtätekevien keskuuteen.

Industrialismin nousu oli yksi 1800-luvun alun sosialismin taustatekijä, toinen oli luonnollisesti ajan henkinen ilmapiiri, johon Ranskan vallankumouksen aatteet antoivat merkittävän panoksen. Ranskan vallankumous oli olennaisesti porvarillinen vallankumous, vaikka sen tiimellyksessä esiintyi sosialistisiakin aatteita. Vallankumouksen tehtävä oli murskata maa-aateliston etuoikeudet, hävittää feodaaliset suhteet — jotka Ranskassa olivat säilyneet hyvin kiinteinä — ja tarjota kapitalismille esteetön kehitys, tarjota "kolmannelle säädylle" eli porvaristolle mahdollisuus vapaasti kartuttaa pääomiaan. Vallankumouksen tunnuksiksi nostettiin "vapaus, veljeys ja tasa-arvoisuus", mutta hyökkäykset yksityisomistusta vastaan jäivät poikkeuksellisiksi. Maatalousväestön kohdalla vallankumouksen tehtävänä ei ollut omistuksen hävittäminen, vaan nimenomaan uuden maanomistajaluokan luominen. Vallankumous siis taisteli "luonnollisen" omistuksen puolesta "luonnottomia" privilegioita ja monopolisäädöksiä vastaan.

Ranskan vallankumous oli luonteeltaan porvarillinen, mutta sen tolmeenpanossa näytteli mitä tärkeintä osaa uusi, nouseva luokka, proletariaatti. Vallankumous ei tuonut työtätekeville vapautusta: tasa-arvosta porvarin ja proletarin välillä ei voida puhuakaan, tehdashelvetti oli kaiken veljeyden lrvikuva. Tämä ristiriita, ristiriita vallankumouksen julistettujen tavoitteiden ja sen tulosten välillä oli ehkä eräänä syynä siihen, että 1800-luvun alun utopistinen sosialismi keskittyi nimenomaan Ranskaan.

RANSKALAINEN VALLANKUMOUKSELLINEN KOMMUNISMI — BABEUF JA BLANQUI

Ranskan vallankumouksen ajaututtua vuonna 1794 Thermidoriin, porvarilliseen taantumukseen, alkoivat sosialistiset aatteet, joita Ranskan vallankumouksessa vain hyvin hämärästi oli esiintynyt, saada vastakaikua kansan keskuudessa. Sosialistista liikettä johti Gajus Gracchus Babeuf (1760—1797), joka oli perusteellisesti tutustunut Platoniin, Moreen ym. utopistisiin sosialisteihin. Babeuf ei kuitenkaan tyytynyt haavellemaan yhteisomistukseen perustuvasta yhteiskunnasta, vaan asetti tavoitteeksi valtiollisen vallan valtaamisen vallankumouksen avulla ja proletariaatin diktatuurin pystyttämisen. Päämääräksi ei asetettu ainoastaan poliittista tasa-arvoisuutta, eikä rousseau-

laista pienmaanomistajien ja käsityöläisten tasavaltaa, josta Robespierre haaveili, vaan taloudellinen tasa-arvoisuus, "tasa-arvoisten tasavalta".

Babouvismiin — joksi Babeufin liikettä kutsuttiin — "Tasa-arvoisten manifestissa" julistettiin, että yhteiskunnassa ei saa olla enää maan yksityisomistusta: "Maa ei kuulu kenellekään."

Julistus jatkuu:

Me julistamme, että me — ihmisten suunnaton enemmistö — emme enää siedä työtä ja raadantaa pienen vähemmistön palveluksessa pienen vähemmistön hyväksi. On jatkunut kyllin pitkään, liian pitkään, että vähemmän kuin miljoona yksilöä on määrännyt siitä, mikä kuuluu useammalle kuin kahdellekymmenelle miljoonalle heidän kaltaiselleen. (. . .) Koskaan ei laajempaa suunnitelmaa (uudesta yhteiskunnasta) ole tehty tai pantu täytäntöön. Tietyt nerot, tietyt viisaat, ovat puhuneet siitä ajasta aikaan matalalla ja värisevällä äänellä. (. . .) Ranskalaiset! Avatkaa silmänne ja sydämenne onnen täydellisyydelle. Tunustakaa ja julistakaa kansamme Tasa-arvoisten Tasavalta!

"Tasa-arvoisten tasavallan" piti oleman suunnitellun yhteiskunnan, joka huolehtii jäsentensä kaikista tarpeista, jossa on yhteinen koulutus kaikille ¹⁾, jossa ihmiset syövät yhteisissä ruokapöydissä, tuotteet kootaan kansallisiin varastoihin, raha, yksityisomistus ja perintöoikeus lakkautetaan.

Leimallinen piirre babouvismissa oli, että se pyrki vallankumouksen toteuttamiseen salaliiton avulla. Salaliittolaiset kaappaavat vallan järjestämänsä kansankapinan avulla. Pystytetään proletariaatin diktatuuri, jonka avulla murskataan valtaa pitävän luokan vastarinta; salaliittolaiset nimittävät kansalliskokouksen jäsenet, vähitellen sen tehtävä jää pelkästään hallinnolliseksi. Yksityisomistus voisi säilyä jossain määrin ylimenokautena, mutta sitä verotettaisiin ankarasti.

Babeuf yritti soveltaa teoriaansa käytäntöön; siinä hän poikkesi aikaisemmista sosialisteista. Salaliitto kuitenkin paljastettiin ja Babeufin päivät päättyivät giljotiinissa.

Babouvismiin merkitys sosialismin historiassa on siinä, että se esitti teorlan luokkataistelusta, vallankumouksesta sekä proletariaatin diktatuurista. Proletariaatin diktatuuri -käsite merkitsi babouvisteilla ilmeisesti kumouksen tehneen

¹⁾ Babeuf kiinnitti suurta huomiota koulutuksen merkitykseen vanhan yhteiskunnan eriarvoisuuden ylläpitäjänä ja uuden yhteiskunnan tasa-arvoisuuden toteuttajana. "Koulutus on epäsikiö kun se on epätasa-arvoista. Kun koulutus on yhteiskunnan yhden ryhmän perintö, joka sulkee muut pois. (. . .) se helposti onnistuu ihmisten pettämisessä, paljaaksi ryöstämisessä, tukahduttamisessa ja orjuuttamisessa." Viisi vuotta aikaisemmin, suuren vallankumouksen syttymisen vuonna 1789 Babeuf kirjoitti: "Jos ihmiset olisivat aina nauttineet tasa-arvoisesta koulutuksesta, (. . .) enemmistön ei koskaan olisi täytynyt allstua niihin nöyryyttäviin kahleisiin, jotka vähemmistö on rojhennut pakottaa sen omaksumaan."

salaliiton diktatuuria; tosin käsitettä ei tarkkaan pyrittykään määrittelemään. Jotkut babouvistit kannattivat nimenomaan henkilödiktatuuria.

Babeufin opetuksia salaliitosta vallankumouksen välineenä kehitti Louis Auguste Blanqui (1805—1881). Vallankumouksellisen organisaation tuli olla tiukasti kurinalainen ja hierarkkinen organisaatio. Kaikkien salaliittolaisten oli vannottava ehdoton uskollisuudenvaala. Pienet salaliitot saivat käskynsä alemmilta "upseereilta", jotka eivät tienneet salaliiton johtajien henkilöllisyyttä. Myös Blanquin mukaan salaliiton tuli johtaa proletariaatin diktatuurin pystyttämiseen ja sittemmin kommunistiseen yhteiskuntaan. — Blanquin opetukset saavuttivat huomattavaa vastakaikua Venäjällä, jossa narodnikit omaksuivat taistelumuodokseen salaliittoilun.

Blanqui ei pyrkinyt kuvailemaan vallankumouksen jälkeistä yhteiskuntaa. Hän oli käytännön salaliittolainen ja vallankumouksellinen ja vietti 40 vuotta elämästään vankilassa. Hän itse totesi:

Minulla ei ole mitään teoriaa. En ole yhteiskuntaopin tai sosialismin professori. Mikä on olemassa, on pahaa. Jotain muuta täytyy tulla tilalle.

Marx ja Engels pitivät Blanquita vallankumouksellisena suuressa arvossa, mutta arvostelivat jyrkästi hänen salaliittotaktiikkaansa. Engels kirjoitti 1895:

Äkkiryännäköjen aika, aika, jolloin vallankumouksia suoritti tiedottomien joukkojen kärjessä oleva harvalukuinen tietoinen vähemmistö on ollut ja mennyt. Siellä, missä kysymyksessä on yhteiskuntajärjestelmän täydellinen uudistaminen, siellä täytyy joukkojen itsensä olla mukana, itsensä olla selvillä mistä on kysymys.

Salaliittolaisteorioittensa vuoksi babouvisteja ja Blanquita pidetään usein utopisteina, vaikka heillä ei ollut varsinaista "utopiaa". He erosivat muutenkin oleellisesti esim. Saint-Simonista, Fourierista ja Owenista, jotka eivät perustaneet oppejaan luokkataisteluun.

CLAUDE HENRI DE SAINT-SIMON

Kreivi Claude Henri de Saint-Simon (1760—1825) oli erään ranskalaisen aatelissuvun musta lammas. Hän vietti erittäin vaiherikasta seikkailijan elämää, kunnes yli nelikymmenvuotiaana ryhtyi, lähes keppikerjäläisen asemassa, kirjoittelemaan uuden yhteiskunnan rakentamiseen tähtääviä teoksia.

Saint-Simonin lähtökohta on radikaali yhteiskuntakritiikki. On kehittynyt loiseläjien ryhmä, joka on vahingollinen koko yhteiskunnalle. Jos Ranskan kaikki ministerit, piispat, hovimiehet, kamariherrat, ministeriöiden virkamiehet, tuomarit ja heihin verrattavat sekä vielä 10000 rikkainta omistajaa kuolisivat, olisi siitä maalle yksinomaan etua. Jos sen sijaan Ranska menettäisi huomattavimmat tiedemiehensä, taiteilijansa, insinööriensä, lääkäriensä, arkkitehtinsa ja yleensä parhaimmat ammattityöntekijänsä, esim. etevimmät kirvesmie-

hensä ja maatyöläisensä, yhteensä 3000 ihmistä, maa olisi perikadon partaalla ja tappion korvaaminen kestäisi vähintään yhden sukupolven ajan. 24/25 väestöstä on niitä, joista valtion hyvinvointi kokonaan riippuu, 1/25 on loisia. Tätä 24/25 väestöstä Saint-Simon nimittää teollisuusväeksi; teollisuus merkitsee Saint-Simonin kielenkäytössä yleensä kaikkea hyödyllistä työtä. Yhteiskunnan perusristiriita on teollisuusväen ja joutilaitten välillä. — Saint-Simonilla ei ollut mitään käsitystä luokkaristiriidoista työläisten ja kapitalistien välillä. Hän piti heitä yhtenä ja samana luokkana, jolla on yhteiset edut niitä vastaan, jotka elävät tekemättä työtä.

Saint-Simon ei kiinnittänyt huomiota teollisen vallankumouksen myötä syntyviin yhteiskuntaluokkiin varsinkaan varhaisteoksissaan. Marxin mukaan nämä teokset "ovat tosiasiallisesti vain porvarillisen yhteiskunnan ylistämistä ja asettamista feodaalisen vastakohtaksi". Vasta Saint-Simonin viimeisessä teoksessa Marx katsoo hänen ilmentäneen työväenluokan intressejä ja asettaneen "pyrkimystensä päämääräksi työväenluokan vapauttamisen".

Teollisuusväen katekismus -nimisessä kirjassa Saint-Simon kirjoittaa:

Kysymys: Mikä sija teollisuusväellä tulisi olla yhteiskunnassa?

Vastaus: Teollisuusväen luokalla pitäisi olla ensimmäinen sija, koska se on tärkein kaikista; koska se voi olla olemassa ilman muita luokkia, kun taas yhtäkään muista ei voi olla olemassa ilman sitä; koska se on olemassa oman voimansa, henkilökohtaisen työpanoksensa turvin.

Kysymys: Mikä sija teollisuusväellä on yhteiskunnassa?

Vastaus: Teollisuusväen luokka on nykyisessä yhteiskunnallisessa organisaatiossa asetettu viimeiseksi kaikista. Yhteiskuntajärjestelmä suo yhä enemmän painoa toisarvoiselle työlle ja jopa toimettomuudelle kuin mitä merkittävimmälle työlle ja mitä tärkeimmälle hyödyille.

Maailma on organisoitava paremmin, suunnitelmallisemmin. Maailman johtoon on valittava 20 neroa, tieteen ja taiteen edustajaa, joille maksetaan niin korkea palkkaa, että he pysyvät riippumattomina arkipäiväisistä juonitteluisista. "Tilaa archimedekseille, ei enää mitään kunniaa aleksantereille", Saint-Simon julisti. Näille 20 nerolle kuuluisi kuitenkin vain maailman "henkinen" johto. "Maallinen" johto kuuluisi teollisuusmiehille ja pankkiireille; organisoitaisiin suuri taloudellinen yhteistyöjärjestö, joka lopulta ulottuisi koko ihmiskunnan käsittäväksi kansainväliseksi unioniksi. Perusperiaatteena olisi, että ihmiset tekisivät työtä kykyjensä mukaan ja saisivat palkkaa työnsä mukaan.

Sosialismin historian kannalta eräs tärkeimmistä piirteistä saintsimonismissa on tuotannon laajasuuntaisen organisoinnin ja suunnittelun periaate. Eräs Saint-Simonin oppilas kirjoitti:

Tulevaisuuden yhteiskunnallinen instituutio ohjaa koko teollisuutta koko yhteiskunnan etujen mukaisesti ja erikoisesti rauhallisten työläisten etujen mukaisesti. Me kutsumme tätä järjestelmää väliaikaisesti yleiseksi pankki-toimintajärjestelmäksi ja tuomme julki kaikki varoitukset rajoitettua tulkintaa vastaan, joka termille voidaan antaa.

Järjestelmä sisältää ensinnäkin keskuspankin, joka muodostaa hallituksen materiaalisella alalla; tämä pankki tulee kaiken varallisuuden, koko tuotantorahaston, tuotannonvälineiden, lyhyesti kaiken sen mikä tänään täyttää yksityisen omaisuuden paljouden säilytyspaikaksi.

Saint-Simon asetti päämääräksi ihmisten poliittisen hallitsemisen korvaamisen tuotantoprosessin hallinnalla.

Saint-Simon ei ollut sosialisti sanan varsinaisessa merkityksessä; hän ei vaatinut yksityisomistuksen hävittämistä. Vasta Saint-Simonin kuoleman jälkeen eräät hänen seuraajansa, saintsimonistit, laajensivat Saint-Simonin teoriaa sosialistiseen suuntaan ja vaativat yhteiskunnan suunnitelmallista organisoimista yhteisomistuksen perustalle.

Saint-Simon kyllä katsoi, että yhteiskunta on organisoitava nimenomaan köyhien hyvinvoinniksi. Babeufin tavoin Saint-Simon julisti, että yhteiskunnan on tarjottava työtä kaikille. Mutta demokratiaa Saint-Simon vieroksui. Hän piti Ranskan vallankumouksen tapahtumia vahingollisena anarkiana ja pelottavana esimerkkinä siitä, mihin kansan osallistuminen vallankäyttöön voisi johtaa. Luonnollisia kansan johtajia ovat Saint-Simonin mielestä teollisuusmiehet ja pankkiirit. Saint-Simon toisaalta myönsi, että nämä saattavat joskus toimia puhtaan yksityisegoismin hengessä, mutta tämän Saint-Simon selitti johtuvan siitä, että he joutuvat toimimaan epäkelvossa yhteiskunnassa.

Erityisen mielenkiintoinen on Saint-Simonin historianfilosofia. Saint-Simon etsii historiasta lainmukaisuuksia ja yrittää lähentää historiatiedettä luonnontieteisiin, erityisesti fysiologiaan. Saint-Simon havaitsi, että omistussuhteiden syitä on etsittävä tuotannon tarpeista, ja että näillä on mitä tärkein merkitys historiassa. "Politiikka on tuotantoa koskeva tiede." Mutta niin pitkälle Saint-Simon ei mennyt, että olisi katsonut tuotannon lainalaisuuksien määräävän yhteiskunnallista kehitystä. Päinvastoin Saint-Simonin historiankäsitys on pohjimmiltaan idealistinen: hän opettaa, että tuotannon kehitys on ihmisen henkisen kehityksen seuraus, ja että taloudelliset muutokset ovat tieteellisten keksintöjen seurauksia, että tieteelliset ideat ovat yhteiskunnallisten suhteiden perustana. Saint-Simonin historiankäsitys vaikuttaa jossain määrin ristiriitaiselta. — Saint-Simonin historiankäsitykseen liittyy myös kehitysoptimismi. Saint-Simon uskoi vakaasti, että yhteiskunta kehittyy kohti yleismaailmallisen yhteistyön järjestelmää, joka takaa rauhan ja edistyksen. Saint-Simon suunnitteli tulevaisuutta varten jopa uskonnon, "uuden kristinuskon", joka olisi puhdistettu teologiasta ja kirkonmenoista ja joka opettaisi pitämään kaikkia ihmisiä lähimmäisinä ja veljinä.

Saint-Simonin ympärille syntyi yhteiskunnallinen liike, joka kasvoi hänen kuoltuaan varsin huomattavaksi ja levisi useisiin maihin. Saintsimonismi ei kuitenkaan ollut pitkäikäinen ilmiö, vaan se kutistui varsin nopeasti pieneksi lahkoksi, joka loi mitä mielikuvituksellisimpia oppeja ja tapoja, esim. erikoismallisen vaatetuksen ja joutui yleisesti naurunalaiseksi.

Saint-Simonia ei voitane pitää varsinaisesti sosialistina, mutta hänen vaikutuksensa sosialistiseen ajatteluun on ollut silti suuri. Engels toteaa, että Saint-Simonin esityksiin "sisältyvät itumuodossaan myöhempien sosialistien kaikki muut paitsi pelkästään taloustieteelliset ajatukset".

FRANÇOIS MARIA CHARLES FOURIER

Fourierin (1770—1837) lähtökohta oli olemassa olevan yhteiskuntajärjestelmän ankara kritiikki. Järjestelmä, "yhteiskunnallinen helvetti", "ei ole mitään muuta kuin kaikissa suhteissa köyhien ryöstämisen ja rikkaitten taskujen täyttämisen taidetta". Erityisen kiivaasti vastusti Fourier "kauppahenkeä". Kauppiat olivat hänen mukaansa kohonneet sarnanlaiseen valta-asemaan kuin paavit keskiajalla, vaikka olivat yhteiskunnalle täysin hyödyttömiä loiseläjiä. Ainoastaan nälkä saa ihmiset tekemään työtä "teollisessa helvetissä", vaikka kiihottimena pitäisi olla työstä saatu tyydytys. Mikään valtiollinen vapaus ei ole minkään arvoista, ellei yksilöille taata kohtuullista toimeentuloa. — Fourier siis havaitsi, että epäkohtien syynä ovat taloudelliset seikat.

Fourier jakaa ihmiskunnan historian neljään päävaiheeseen, villiyyteen, raakalaisuuteen, patriarkaattiin ja sivilisaatioon, joista jälkimmäisen aika on parhaillaan menossa. Fourierin mielestä:

Sivilisaatio tekee muodoltaan mutkikkaammaksi, kaksimielisemmäksi, arveluttavammaksi ja tekopyhäksi jokaisen paheen, jota raakalaisuuden asteella harjoitettiin yksinkertaisella tavalla.

Sivilisaatio on umpikehässä: se synnyttää yhä uusia ristiriitoja, joita se ei kykene ratkaisemaan; esim. ylellisyys luo köyhyyttä. Tällaiset ajatukset saivat Engelsin ehkä hieman liioittelemaan, kun hän totesi, että "Fourier käyttää dialektiikkaa yhtä mestarillisesti kuin aikalaisensa Hegel. Yhtä dialektisesti hän korostaa, vastoin lorua ihmisen rajattomasta täydellistymiskyvystä, että joka historiakaudella on oma nousu- samoin kuin laskuvaiheensa, ja soveltaa tätä käsitystapaa koko ihmiskunnan tulevaisuuteen."

Päinvastoin kuin Saint-Simon Fourier hylkäsi jyrkästi kaikki ajatukset laaja-suuntaisesta, organisoidusta teollisesta tuotannosta. Kun Saint-Simon näki teollisen vallankumouksen mitä suurimpana edistysaskeleena ihmiskunnan kehityksessä, Fourier suhtautui teollisuuteen kielteisesti. Fourierin mielestä pienet kommunistiset siirtolat, joissa harjoitettaisiin maanviljelystä ja käsi-työtä, toisivat ratkaisun yhteiskunnan ongelmiin.

Fourier ymmärsi, että yhteiskunnan menestyksen edellytys on, että jokainen tekee työtä. Mutta hän totesi, että useimmat ihmiset joutuivat tekemään työtä, joka yksinomaan ikävystytti heitä. Runsaimpiin tuloksiin johtaisi sellainen työ, joka järjestettäisiin niin miellyttäväksi, että kaikki siihen osallistuisivat halukkaasti. Hän ehdotti osuustoiminnallisia järjestöjä, jotka ottaisivat organi-

soidakseen tuotannon ja joiden tehtävänä olisi myös huolehtia tarvikkeiden jaosta kuluttajille, joka tapahtuisi jättiläismäisistä keskusvarastoista.

Mutta lopullisen parannuksen voisi tuoda vasta se, että ihmiset perustaisivat yhteiskunnan, joka koostuisi pienistä, 1600—1800 ihmistä käsittävistä falanstereista. Fourier katsoi, että jumala, jonka hän samasti luontoon, on luonut ihmiset määrättyä yhteiskuntajärjestelmää varten ja että ihmisten tehtävä oli löytää jumalan suunnitelmat ja panna ne täytäntöön. Epäilemättä Fourier uskoi, että juuri hän oli jumalan suunnitelmat löytänyt.

Fourier kuvailee mitä ihanimmin värein falanstereitaan. Niissä on oleva kaikki ajateltavissa olevat mukavuudet: kirjasto, posti- ja sähkösanomalaitos, pörssi, kirkko, observatorio, talvipuutarha jne. Falansterien pihoilla järjestetään komeita paraateja. Työnjako on hävitetty: kukaan ei ole erikoistunut tiettyyn ammattiin, vaan työskentelevät eri työtehtävissä lyhyitä aikoja. Eri-tyistä huomiota falanstereissa kiinnitetään hedelmien ja vihannesten viljelemiselle; ja koska Fourier piti paljon salaattista, hän painotti juuri salaattien viljelemisen tärkeyttä.

Samoin kuin esim. Thomas More joutui myös Fourier vakavan ongelman eteen pohtiessaan sitä, kuka tekisi likaisimmat ja vastenmielisimmät, mutta kuitenkin välttämättömät työt falansterissa. Fourier löysi ratkaisun lapsista: koska lapset leikkiessään halusivat liata itsensä ja kun he sitä paitsi ovat luonnostaan taipuvaisia muodostamaan joukkoja, niin miksi ei lapsia ohjattaisi, ilman mitään pakotusta ja väkivaltaa, tekemään niitä töitä, joita aikuiset inhosivat. Samalla Fourier tähdensi, että lasten koulutuksen tulee liittyä kiinteästi työntekoon. Lapsilla on luontainen halu valmistaa kaikenlaista sekä matkia vanhempiensa töitä. Näitä haluja on opetuksen käytettävä hyväksi.

Mistään sosialismista ei Fourierin falansterissa ole kysymys, sillä ne ovat tavallaan osakeyhtiöitä. Osakkeita on 628 kpl, joita kukin voi hankkia itselleen. Tuotannon tuloksesta kustannettaisiin ensin kaikille välttämättömät elintarpeet ja tuotto jaettaisiin siten, että pääoma saisi 4/12, taitavuus työssä 3/12 ja itse työ 5/12. Rahaa ei tunneta, vaan vaihto suoritetaan eräänlaisten shekkien avulla.

Falansteria johtaa hallitus, jossa myös naiset saavat olla jäseninä. Falansterissa ei ole tavanomaisia perheitä, vaikka yhdessäasuminen onkin sallittu. Falansterit liittyvät toisiinsa jonkinlaisina ruhtinaskuntina, muodostavat sarjan erilaisia, hyvin löyhiä kokonaisuuksia ja kattavat ennen pitkää koko maailman. Tätä falansterimaailmaa johtava päämies, omniarkki, asuu Konstantinopolissa, josta tehdään maailman pääkaupunki.

Fourier suunnitteli, että falansterit pystytetään vapaaehtoisin voimin, ei valtion toimesta. Niinpä Fourier kääntyi mitä erilaisimpien ihmisten puoleen, jotta nämä olisivat tulleet rahoittamaan ensimmäistä falansteria. Hän mm. vetosi melonien ja artisokkien kasvattajiin luvaten heille aivan ennennäkemättömiä meloneja ja artisokkia. Fourier yritti epätoivoisesti saada ihmiset

järklinsä sen verran, että he ymmärtäisivät falansterielämän paremmuuden. Kerrotaan, että Fourier usean vuoden ajan odotti joka päivä klo 12—13 että joku rikas mies, jolle hän oli lähettänyt ehdotuksensa falansterin perustamisesta, saapuisi ja tarjoutuisi rahoittamaan ensimmäisen falansterin. Kukaan ei saapunut ja Fourier kuoli maailman hylkäämänä.

Voitaisiin helposti kirjoittaa komedia aiheesta "Fourierin irvokkaat fantasiat". Varsinkin hänen myöhemmät teoksensa vilisevät mitä mielikuvituksellisimpia teorioita. Niinpä hän ennusti, että ihmiselle muodostuu tulevaisuudessa kuudes aisti, pitkä häntä, jonka päässä on silmä. On myös syntyvä kesyjä ja hyödyllisiä anti-leijonia, ym. anti-villieläimiä, joista tulee kotieläimiä. Niin ikään on hänellä fantasioita limonaadimeristä, taivaankappaleiden sukupuoliyhteyksistä jne. — Nämä tietysti ovat vain kuriositeetteja, jotka eivät vaikuta Fourierin merkitykseen yhteiskuntafilosofina.

Plehanov on todennut Fourierista:

... rakennettuaan suunnitelmansa "ajatuksen avulla" aikansa tuotannon aineellisten ehtojen pohjalle hän ei osannut mukauttaa sen toteuttamista noihin samoihin ehtoihin ja siksi ahdisteli "suurine tehtävineen" aivan tuloksettomasti sellaisia yhteiskuntakerrostumia ja -luokkia, jotka samaisten aineellisten ehtojen vuoksi eivät olleet taipuvaisia ratkaisemaan, eivätkä olisi voineetkaan ratkaista sitä.

Vasta Fourierin kuoleman jälkeen hänen nimeään kantava liike voimistui ja laajeni useisiin maihin. Fourieristit olivat ankaria yhteiskuntakriitikkoja, ja myös usein omaksuivat sosialistisempia aatteita kuin heidän oppi-isällään oli ollut. He kuitenkin useimmiten hylkäsivät ehdottomasti vallankumouksen mahdollisuuden ja luottivat falanstereittensa tenhovoimaan. Useita falanstereita perustettiin, mm. Espanjaan, Romaniaan, Venäjälle ja ennen muuta USA:han, jossa falanstereja kerrotaan perustetun 27 kpl. Fourieristit myötävaikuttivat myös laajemmin erilaisten tuotanto-osuuskuntien perustamiseen.

ROBERT OWEN

Robert Owen (1771—1858) aloitti uransa tehtaanjohtajana Manchesterissa. Owen oli "luonteeltaan jalo ja lapsellisen yksinkertainen, mutta samalla synnynäinen ihmisten johtaja", kuten Engels toteaa. Siirryttyään johtajaksi New Lanark -nimiseen puuvillakehräämön, jossa hän samalla oli pääosakas, Owen pani toimeen ennennäkemättömiä uudistuksia. Aikana, jolloin jopa viisivuotiaita lapsia käytettiin likaisessa ja terveydellisesti tuhoisassa tehdastyössä; aikana, jolloin tavallinen työaika oli 13—14 tuntia, joskus jopa 18 tuntia, Owen otti käyttöön 10 ja 1/2 tunnin työpäivän, järjesti työläisten lapsille lastentarhan ja koulun, toteutti sairaus- ja vanhuusvakuutuksen jne.

Owen kritisoi jyrkästi kapitalismia ja vaati perheen, uskonnon ja yksityisomistuksen poistamista. Hän ehdotti yhteiskunnan organisoimista siten, että

se koostuisi pienistä, 500—2500 ihmistä käsittävistä maatalousyhteisöistä ja osuustoiminnallisista tuotantoyhteisöistä.

Owen kirjoittaa teoksessaan Report to the Country of Lanark (Muistio Lanarkin kreivikunnalle):

Nykyisen järjestelmän vallitessa ovat työväenluokan yksilöiden henkiset voimavarat ja ruumiillinen työvoima jaoitetut mitä yksityiskohtaisemmin; yksityisedut asettuvat alituisesti ristiriitaan yleisen hyödyn kanssa; ja kaikissa maissa ihmiset tarkoituksellisesti koulutetaan uskomaan, että heidän hyvinvointinsa on yhteensovittamattomissa muiden kansakuntien edistyksen ja kukoistuksen kanssa.

On siis välttämätöntä pystyttää järjestelmä, joka johtaa:

työväenluokkien yksilöiden henkisten ja ruumiillisten voimavarojen laajaan kombinaatioon; yksityisten ja julkisten intressien täydelliseen yhtenevyyteen; sekä kansakuntien kouluttamiseen niin, että ne tajuavat, että niiden voima ja onnellisuus eivät saavuta täyttä ja luonnollista kehitystään muuta kuin kaikkien muiden valtioiden voiman ja onnellisuuden yhtäläisen lisääntymisen avulla. Nämä, niin muodoin, ovat ne täydelliset seikat, jotka muodostavat ristiriidan sen välillä mitä on ja sen välillä mitä pitäisi olla.

Owen on omaksunut valistusajan materialisteilta käsityksen, jonka mukaan ihmisluonne on toisaalta perinnöllisten tekijöiden, toisaalta ympäristön, erityisesti lapsuusajan ympäristön tuote. Owen pani erityistä painoa ihmisluonnon muuttamiselle ja hänen mukaansa ihmisluonne voidaan muuttaa toisaalta kasvatuksen, toisaalta muutettujen ympäristötekijäin vaikutuksesta. Ympäristötekijät, olosuhteet taas voidaan muuttaa terveen järjen ja tunteen harjoituksella sekä koulutustason nostamisella.

Owen kääntyi kerran toisensa jälkeen Euroopan ja Yhdysvaltain hallitsijoiden puoleen pyytäen näitä toteuttamaan suunnitelmiaan sekä myös parantamaan työläisten olosuhteita. Britannian ensimmäinen teollisuustyötä koskeva lainsäädäntö olikin suuressa määrin hänen aikaansaannoksensa.

Owenin päämäärä, yhteiskunta, jossa yksityisomistus, joka "on ollut ja on tänä päivänä ihmisen loppumattoman rikoksen ja kurjuuden syy", on kuitenkin lähinnä syntyvä esimerkin voimalla. Kun ihmiset havaitsisivat kommuunien ilmiselvän paremmuuden, he riensivät joukoin niiden jäseniksi; uusi, hyveellinen maailma, "new moral world", syntyisi. Luokkataistelu oli Owenille täysin vierasta, ja hänen suhteensa aikansa konkreettiseen taistelevaan työväenliikkeeseen, chartismiin, oli kielteinen.

Owen kannatti varsin pitkälle menevää kommuunijärjestelmää ja hän suhtautui hyvin kriittisesti sellaisiin instituutioihin kuin avioliittoon ja perheeseen. Tässä kohdassa on selvä ero Fourieriin nähden: Fourierin falansterieissa ihmisten oli määrä halutessaan asua yhdessä, vieläpä erot elintasossakin olivat sallittuja.

Vaikka Owen oli ehdoton ateisti ja saarnasi "järjen uskontoa", liittyi hänen ympärilleen muodostuneeseen liikkeeseen, owenismiin, uskonnollis-mystisiä

piirteitä. Owenistien kokousten kerrotaan muistuttaneen suuresti kirkonmenoja, joissa Owenin teosta *Book of the New Moral World* (Kirja uudesta hyveellisestä maailmasta) käytiin Raamatun asemesta. Owenisteilla oli niin ikään erityinen kirjanen, joka sisälsi valikoiman "yhteiskunnallisia hymnejä". Eräs owenilainen lehti jopa ehdotti, että Robert Owen valittaisiin "sosialismin ensimmäiseksi patriarkaksi" ja että sen lisäksi nimitettäisiin 62 "sosialismin piispaa".

Owen toimi New Lanarkin johtajana 1800—1824. Riitaannuttuaan erään yhtiökumppaninsa kanssa Owen matkusti Amerikkaan, jossa perusti kommuunin nimeltä New Harmony. Tämä kuitenkin hajosi ennen pitkää sisäisiin ristiiriitoihin. Owenin palattua Britanniaan hän organisoi useita kommuuneja, eräänlaisen tavaravälitysliikkeen, jossa maksuvälineenä käytettiin työtuntia osoitettavaa seteliä. Kaikki Owenin yritykset kuitenkin kuivuivat kokoon ja Owen itse menetti niissä kaiken omaisuutensa.

Owenismi oli Owenin elinaikana varsin laajasuuntainen yhteiskunnallinen liike. Kuitenkaan ei owenilainen sosialismi tavoitellut valtiollista valtaa eikä sekaantunut valtiollisen vallan saavuttamismielessä politiikkaan. Owenismi oli leimallisesti osuustoimintaan luottavaa liikettä; pysyvimmät jälkensä owenismi onkin jättänyt juuri osuustoimintaan. Vaikka osuustoiminnalla ei Owenin jälkeen tavoiteltukaan valtakunnan jakamista osuustoiminnallisiin kommuuneihin, syntyi osuuskauppaliike Rochdalen köyhien kankureiden yhdistyksen "Oikeamieliset tienraivaajat Rochdalessa" muodossa 1844 juuri owenilaisten aatteiden Innoittamana.

KESKUSTELUUN

- Mikä oli salaliiton merkitys ja tehtävä Babeufin ja Blanquin opeissa?
 - Miksi ja miten tuotanto on suunniteltava Saint-Simonin mukaan?
 - Mitkä ovat Fourierin falansterin sosialistiset ja ei-sosialistiset piirteet?
 - Mikä on Owenin käsitys ihmisluonteesta ja miten tämä vaikuttaa hänen käsityksensä uuden yhteiskunnan toteuttamismahdollisuuksista?
-

IV INDUSTRIALISMIN LÄPIMURTO JA PORVARILLISTEN VALLANKUMOUSTEN NOUSU

(jatkuu)

SAINTSIMONISMI, FOURIERISMI JA OWENISMI; EROJEN JA YHTÄLÄISYYKSIEN TARKASTELUA

Saintsimonistit, fourieristit ja owenistit muodostavat 1800-luvun alun tärkeimmät sosialistissävvyiset liikkeet, myös lukuisia muita ryhmiä esiintyi. C. D. H. Cole on löytänyt teoksessaan *A History of Socialist Thought* (Sosialististen aatteiden historia) näille liikkeille seuraavia yhteisiä piirteitä:

— kaikki liikkeet pitivät lähtökohtanaan "yhteiskunnallista kysymystä" — olemassaolevan järjestelmän vakavia epäkohtia. Päämääräksi asetettiin yleinen onni ja hyvinvointi.

— tämän päämäärän saavuttaminen on mahdotonta, mikäli olemassaolevaa järjestelmää ei muuteta perusteellisesti ja mikäli ihmisten keskinäistä kilpailua elinehdoistaan ei lakkauteta. *Laissez faire* -teoria talouselämän luonnollainomaisuudesta on hylättävä.

— ratkaisun avain on "tuottajien" käsissä, tavanomainen poliittinen toiminta ei johda mihinkään. Kun tuotanto ja muu yhteiskuntaelämä olisi tarkoituksenmukaisesti järjestetty, ei enää tarvittaisi hallituksia ja muita poliittisluontoisia organisaatioita.

Tärkeimmät eroavaisuudet ovat taas Colen mukaan seuraavat:

— fourieristit ja owenistit olivat kommuuninrakentajia: he katsoivat, että kommuunien verkosto voisi ilman vallankumousta korvata vähitellen vallitsevan järjestelmän. Saintsimonistit taas asettivat toivonsa suurisuuntaiseen talousorganisaatioon ja maailmanlaajuiseen suunnitteluun. Samalla he pyrkivät yhä enemmän taivuttelemaan hallituksia suunnitelmiansa taakse, kun taas fourieristit ja owenistit hylkäsivät tämänkaltaisen toiminnan täydellisesti.

— fourieristit kiinnittivät huomionsa pääasiassa maan voimaperäiseen viljelyyn sekä pienimuotoiseen käsityöhön, kun taas owenistit paremmin ymmärsivät teollisen vallankumouksen väistämättömyyden puhuen teollisen ja agraarisen tuotannon saattamisesta järkevään tasapainoon. Saintsimonistit taas omistautuivat kokonaan teollisen tuotannon suunnitteluun eivätkä juuri kiinnittäneet huomiota maatalouteen.

On merkittävää, että fourieristit, saintsimonistit ja owenistitkaan eivät puhuneet yhteiskunnan jakautumisesta kapitalisti- ja työläisluokkiin tai luokkien välisestä taistelusta, vaikka he suuntasivatkin ankaraa kritiikkiä työläisten riistoa ja epätasa-arvoisuutta kohtaan vaatien omistusoikeuden rajoittamista tai poistamista.

NUORHEGELILÄISET JA SOSIALISMI: MOSES HESS JA WILHELM WEITLING

Saksa oli 1800-luvun alussa maantieteellinen termi, jolla tarkoitettiin ryhmää pikkuvaltioita, joilla oli yhteinen kieli. Saksan valtiot olivat maanviljelysvaltaisia, teollisuus saavutti merkittävää jalansijaa vasta 1830-luvun tienoilla. Reininmaa — jossa Karl Marx syntyi — oli saksalaisen industrialismin kehto.

1800-luvun alun kaikki merkittävät sosialistit ennen Marxia ja Engelsiä olivat, Owenia lukuun ottamatta, ranskalaisia. Tuon vuosisadan ensi vuosikymmeninä Saksassa esiintyi vain vähän sosialistissävyyisiä ajatuksia ja nekin epämääräisiä. Vasta 1830-luvulla saivat Ranskasta levinneet sosialistiset ajatukset jalansijaa intellektuellien keskuudessa.

1800-luvun alussa Saksan filosofista keskustelua hallitsi Hegel ja suhtautuminen hänen filosofiaansa. Hegelin kuoleman jälkeen muodostui ns. hegeliläinen oikeisto ja hegeliläinen vasemmisto, viimeksi mainitun edustajia kutsutaan myös nuorhegeliläisiksi. Nuorhegeliläiset kehittivät filosofiaa jyrkästi ateistiseen ja myös materialistiseen suuntaan, mutta useimmat heistä eivät kokonaan hylänneet idealismia. Nuorhegeliläiset kävivät taisteluaan täysin filosofisella alueella, eivätkä ryhtyneet organisoimaan yhteiskunnallista liikettä tavoitteittensa toteuttamiseksi. Yleensä he olivat demokraatteja — eivät sosialisteja — mutta jotkut heistä tutustuivat ranskalaiseen sosialismiin ja kehittyivät vähitellen sosialisteiksi. Ensimmäisenä selkeät sosialistiset aatteet omaksui Moses Hess (1812—1875), hänen jälkeensä tulivat Karl Marx ja Friedrich Engels.

Moses Hess tutustui perusteellisesti Saint-Simonin, Fourierin ja muiden ranskalaisten sosialistien tuotantoon. Niiden vaikutuksesta hän julkaisi Saksan ensimmäiset sosialistiset kirjat 1830-luvulla, jotka saavuttivat laajan lukijapiirin. Kuten kaikki aikansa sosialistit, Hess lähti liikkeelle radikaalista yhteiskuntakritiikistä. "Kuinka voi olla puhetta sopusoinnusta maailmassa, jossa

vielä näemme yhdellä puolella kasvavia rikkauksia ja toisella puolella kurjuutta, joka tuhoaa itsensä omaan vereensä ja hikeensä?"

Hess näkee, että köyhyyden ja vaurauden välillä on ammottava kuilu, ristiriita, joka voi johtaa vallankumoukseen kehittyneimmässä maassa, Englannissa.

Hess kirjoitti:

Kaikki poliittiset reformit voivat olla ainoastaan lievitteitä paholaiselle, joka ei ole viime kädessä poliittinen, vaan yhteiskunnallinen. Mikään hallitusmuoto ei ole luonut tätä paholaista, mikään ei paranna sitä. Tarkastellessaan kurjia olosuhteita, jotka ovat saavuttamaisillaan huippukohtansa Englannissa, ihmiset sanovat, että kaikissa maissa, kaikkien hallitusten hallitessa on ollut rikkaita ja köyhiä. Minä sanon ainoastaan, että tämä on kaikkea muuta kuin lohdutus ja osoittaa, että edes mitä juuriinmenevätkään uudistukset eivät kykene muuttamaan näitä olosuhteita. Objektiiviset syyt, jotka tulevat aiheuttamaan katastrofin Englannissa eivät ole luonteeltaan poliittisia. Teollisuudella, joka siirtyy kansan käsistä kapitalistien käsiin, kaupalla, jota harjoittivat pienessä muodossa pienet kauppiat ja joka tulee yhä enemmän suurkapitalistien kontrolliin, maaomaisuudella, joka perintölakien avulla keskittyy aristokraattisten koronkiskurien käsiin, (...) kaikilla näillä olosuhteilla, jotka ovat olemassa kaikkialla, mutta erikoisesti Englannissa, ja jotka muodostavat, vaikkakaan eivät yksinomaisesti, ainakin meitä uhkaavan katastrofin pääasialliset ja oleelliset syyt, on yhteiskunnallinen eikä poliittinen luonne.

Hess tähdensi voimakkaasti proletariaatin vapauttamisen ensiarvoisuutta: ilman sitä ei ihmiskunta voisi koskaan saavuttaa oikeudenmukaista maailmaa. Hän myös korosti yksityisomistuksen tuholaismaisuutta ja asetti päämääräksi järjestelmän, jossa yksityisomistus ja myös kansallinen omistus on poistettu, mutta ei pyrkinyt mitenkään tarkkaan kuvailemaan tulevaa yhteiskuntaa.

Hessin vaikutus Marxiin ja etenkin Engelsiin on kiistaton ja häntä onkin sanottu "Marxin Johannes Kastajaksi". Kuitenkin Hess pyrki korostamaan eettisiä lähtökohtia eikä nähnyt moraalikäsitteitä relatiivisina, yhteiskuntajärjestelmän tuotteina. Erityisesti hän näki kilpailun, myös muun kuin taloudellisen kilpailun kaiken pahan alkuna ja juurena.

Vuonna 1841 n. 3—5 vuotta ennen Marxin ratkaisevaa käännettä "marxilaisuuteen", Hess sanoi Marxista: "Kuvitelkaa Rousseau, Voltaire, Holbach, Lessing, Heine ja Hegel yhdistyneenä samassa persoonassa, (...) siinä on teillä tri Marx."

Kun Marx nousi tärkeäksi hahmoksi Länsi-Euroopan sosialistien joukossa, tuli Hessistä hänen kannattajansa. Myöhemmin hän irtaantui Marxista ja liittyi lähinnä ns. tosisosialisteihin, jotka johtivat sosialismin moraalista ja hyveestä. Elämänsä lopulla Hess vaikutti etupäässä juutalaisuuden piirissä; Hessiä pidetäänkin eräänä sionismin perustavista teoreetikoista.

Toinen merkittävä saksalainen sosialisti 1830- ja 1840-luvulla oli Wilhelm Weitling (k. 1871). Weitling liittyi löyhästi babouvistiseen salaliittoperinteeseen. Hän yritti yhdistää kommunistiset ajatuksensa ideaan alkukristilli-

syyden henkiinherättämisestä. Weitling oli internationalisti, juuri häneltä oli alun perin peräisin lause "työläisellä ei ole isänmaata". Weitling korosti työläisen itsenäisen toiminnan merkitystä: vain sen avulla voitaisiin rakentaa uusi, kommunistinen yhteiskunta. Työläisten on järjestäytyttävä myös kansainvälisesti. Weitling kirjoitti:

Älkää uskoko, että saatte jotain aikaan sovittelemalla vihollistenne kanssa. Teidän toivonne on vain teidän miekassanne. Jokainen sovittelu teidän ja heidän välillä on laskettava teidän tappioksenne. Olette jo usein saaneet kokea tämän, on korkea aika saada siitä opista hyötyä.

Weitling oli käytännön vallankumouksellinen, joka kiersi Eurooppaa järjestämässä työläisiä valistus- ja salaseuroihin. Hän osallistui myös Kommunistien liiton toimintaan joutuen kristillis-utopistisine oppeineen kuitenkin Marxin kanssa ristiriitaan.

Weitling kärsi kiivaassa väittelyssä tappion. Marx ja Engels saivat käsiinsä Kommunistien liiton. Myöhemmin Weitling muutti Yhdysvaltoihin.

Ristiriidoista huolimatta Marx ja Engels arvostivat Weitlingiä ja tunnustivat hänen ansionsa käytännön vallankumouksellisena.

Engels kirjoitti teoksessaan Työväenluokan asema Englannissa (1845):

Saksalainen sosialismi ja kommunismi ovat enemmän kuin mikään muu perustuneet teoreettisiin oletuksiin: me saksalaiset teoretikot tunsimme vielä liian vähän todellista maailmaa, jotta todelliset suhteet olisivat voineet herättää välittömästi meissä pyrkimystä uudistaa tätä "pahaa todellisuutta". (...) Meillä tunnetaan proletariaatin ehtoja niin vähän, että hyvätarkoitavat "työtätekevien luokkien parantamisyhdistyksetkin", joissa porvaristomme vääristelee nykyään niin armottomasti sosiaalista kysymystä, pitävät alinomaan lähtökohtinaan mitä naurettavimpia ja typerimpiä työläisten asemaa koskevia mielipiteitä. Tässä kysymyksessä meiltä saksalaisilta puuttuu enemmän kuin keneltäkään muulta tosiasioiden tuntemusta.

PIERRE-JOSEPH PROUDHON

Pierre-Joseph Proudhon (1809—1865) on varsinaisesti anarkismin oppi-isä, mutta varsinkin 1800-luvun puolivälissä oli hänen teoriallaan merkitystä myös sosialismiin kallistuvien liikkeiden piirissä; sitä paitsi sosialismi ja anarkismi olivat tuolloin olleet kovin jyrkästi vastakkain. Proudhonin alkuperä oli proletaarinen: hänen isänsä oli kupariseppä ja äitinsä kokki. Proudhon joutuikin elättämään itsensä lapsesta saakka. Proudhon toimi nuoruudessaan mm. latojana ja oikolukijana, joutuen tekemisiin lähinnä teologisten tekstien kanssa. Tällöin hän loi pohjan laajalle lukeneisuudelleen. Vaikka Proudhon myöhemmin opiskelikin jonkin aikaa yliopistossa, hän oli itseoppinut. Hän ei osannut vieraita kieliä, mikä rajoitti hänen näkökulmaansa. Marx kertoo tavanneensa Proudhonin v. 1844 ja pumpanneensa tämän yökaudet kestäneissä väittelyissä

Proudhonin onnettomuudeksi täyteen Hegelin dialektiikkaa, johon Proudhon ei käännösten puuttuessa voinut kuitenkaan syventyä.

Nykyisin Proudhon on kuuluisa lähinnä sen johdosta, että hän julkaisi teoksen nimeltä Taloudellisten ristiriitojen järjestelmä; Kurjuuden filosofia, jonka johdosta Marx kirjoitti vastineen nimeltä Filosofian kurjuus. Marx syytti Proudhonia Hegelin dialektisen metodin raiskaamisesta: punaisena lankana Proudhonin teoksessa on nimittäin etsiä vastakohtia ja ristiriitoja, hyviä ja huonoja puolia talouselämän ilmiöistä, esim. yksityisestä ja kollektiivisesta omistuksesta tai työnjaosta. Proudhon katsoi, että ristiriitoja ei koskaan voida ratkaista; tehtävänä on ainoastaan järjestää yhteiskunta siten, että oikeudenmukaisuus toteutuu mahdollisimman suuressa määrin, että "paha" ei saa ylivaltaa. Proudhon katsoi, että ristiriitojen ratkaisumalleja on useita ja kielsi tulevaisuuden tieteellisen ennustamisen mahdollisuuden.

Kuuluisin Proudhonin sanonnoista on hänen vuonna 1840 lausumansa toteamus "omaisuus on varkautta". Kuitenkaan Proudhon ei itse asiassa ollut yksityisomistuksen vastustaja. Hänen mukaansa jokaisesta miehestä on (Proudhon vastusti naisten itsenäisyyspyrkimyksiä) tehtävä yksityinen omistaja. Yhteiskunta muutetaan siten, että perustetaan kansallinen pankkilaitos. Tämä antaa työläisille työvälaineet maksutta ja sinne työläinen luovuttaa valmiit tuotteet saaden vastikkeeksi työn kustannusten ja siihen käytetyn ajan edellyttämän määrän eräänlaisia shekkejä, joilla voi hankkia mitä tahansa samalla työpanoksella tuotettuja tarvikkeita. Proudhonin iskusana on mutua-lismi: tähänastinen yhteiskunnan hallinto on kumottava ja korvattava se perheiden, kansallisryhmien, yhdyskuntien ym. keskinäisillä vapaaehtoisilla sopimuksilla, löyhillä liitoilla. Lakien vallan sijaan on saatava sopimusten valta, se takaa todellisen kansan vallan.

Proudhon kirjoitti:

Kaikki hallituksen toimet ovat silloin tarpeettomia. Uskonto ei kaipaa valtion tukea, uskonnollista hartautta tarvitsevat palkatkoot itse pappinsa. Samoin on oikeuslaitos tarpeeton; yhteiskunta kyllä puolustaa itseään jos sen kimppuun hyökätään, se on yhteiskunnan oikeus ja sille edullista. Mutta minä kiellän sen, että yhteiskunnalla ja yleensä kellään on oikeutta tuomita ja rangaista. Ihmisellä yksin on oikeus tuomita itsensä; jos hän tuntee syyllisyyttä ja katsoo rangaistuksen olevan hyväksi, voi hän pyytää rankaisua. Oikeus on omantunnon vapaaehtoinen asia, mutta omantunnon voi tuomita, rangaista, vapauttaa vain omatunto itse; kaiken muun auktoriteetin olemassaolo on vallan väärinkäyttöä. Ymmärrän, että varkauden, murhan ym. tehneet ihmiset pakotetaan hyvittämään tekemänsä vahinko ja maksamaan aiheuttamansa kulut, mutta vielä kerran kiellän yhteiskunnalla olevan oikeutta sen lisäksi vangita näitä ihmisiä, kiduttaa heidän henkeään ja ruumistaan ja vieläpä mestata heitä. Lainkäytön ja oikeusistuimen täydellinen ja nopea lakkauttaminen on vallankumouksen ensimmäisiä vaatimuksia. Poliisilaitos ja hallinto on hävitettävä ja kukin perhe, jokainen työpaikka, jokainen yhdyskunta ja paikkakunta ylläpitököön oman poliisinsa ja hoitakoon itse omat asiansa.

Proudhon ei suhtautunut myönteisesti suurteollisuuden nousuun, hänen ihanteensa oli maalaisyhteisö, jossa harjoitetaan lähinnä kotiteollisuutta. Kaiken tarkoitus on tasa-arvoisuuden toteuttaminen: jokaisella tulee olla samat oikeudet (poliittinen tasa-arvo), jokaisella tulee olla taloudellisesti samat olosuhteet (taloudellinen tasa-arvo) ja jokaisen tulee tehdä työtä; ei tule olla kapitalisteja ja työläisiä, vaan jokaisen tulee olla yht'aikaa sekä kapitalisti että työläinen (yhteiskunnallinen tasa-arvo). Tasa-arvoa Proudhon suunnitteli kuitenkin ainoastaan miehiä varten, hän nosti perheen keskeiseen asemaan ja katsoi miehen luonnostaan olevan sen pää.

Proudhon kirjoitti elämänsä varrella tavattoman määrän teoksia, eivätkä hänen oppinsa suinkaan olleet johdonmukaisia ja samankaltaisia kaikissa teoksissa. Anarkististen periaatteitten korostamisesta Proudhon siirtyi myöhemmin elinvuosinaan federalismin julistamiseen. Hän katsoi, että anarkismi on sittenkin vain ihanne, jota ei voida toteuttaa, kun taas federalismi, paikallinen ja alueellinen itsehallinto ja vain hyvin löyhä keskushallinto, on välittömästi toteutettavissa ja toteutettuna poistava räikeimmät yhteiskunnalliset vääryydet.

Proudhonin teorioista on löydettävissä monia erikoisuuksia. Niinpä hän vastusti jyrkästi yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta mm. sillä perusteella, että se merkitsee sentralismia, keskitettyä hallintoa; että suurin osa ihmisiä on tyhmiä, he eivät pysty objektiivisesti mittaamaan ehdokkaiden avuja. Proudhon nimittää vaaleja "todellisiksi arpajaisiksi", joissa yksilölliset oikeudet painetaan lokaan. Kaikki johtomiehet on hänen mukaansa valittava yhteisöjen kokouksissa. Proudhon ei suhtautunut mitenkään kielteisesti orjuuteen ja niinpä hän toivoi etelän voittoa Yhdysvaltain sisällissodassa.

Proudhonin ajattelulla on ollut suuri vaikutus toisaalta anarkismin ja toisaalta syndikalismin ¹⁾ kehitykseen. Anarkistit painottivat Proudhonin yksilön vapautta koskevia kohtia Proudhonin teoriassa, kun taas syndikalistit painottivat federalismia. Anarkismilla — ja siis Proudhonin teorioilla — oli varsin suuri merkitys ensimmäisessä internationaalissa, joka hajosikin juuri anarkistien ja marxilaisten välisiin kiistoihin. Niin ikään Pariisin kommuunin toteuttamisessa sekä sen piirissä tehdyissä federalismiin kallistuneissa suunnitelmissa näkyy Proudhonin vaikutus. Marxismiin sen sijaan Proudhonin ei voida katsoa vaikuttaneen. Karl Marx katsoi Proudhonin vaikutuksen heräävän työväenliikkeeseen pikkuporvarilliseksi, vaikka pitikin arvossa hänen nuoruudenteoksiaan. Proudhonille luonteenomaista oli se, että hän taisteli vimmatusti kaik-

¹⁾ Syndikalismi, aatesuunta, jonka mukaan kapitalismi on kumottava ay-liikkeen toimesta järjestettävällä yleislakolla ja toteutettava yhteiskunta, jossa ay-liike on keskeinen hallinto-organisaatio. Proudhonin federalismi vaikutti syndikalismiin siitä huolimatta, että Proudhon itse tuomitsi lakot ja suhtautui ay-liikkeeseen kielteisesti.

kia vastaan. Niinpä Väinö Voionmaa nimittääkin häntä "poliittiseksi kuokkavieraaksi ja rauhanhäiritsijäksi" 1800-luvun puolivälin ranskalaisessa sosialismissa. Proudhonin ympärille ei myöskään koskaan muotoutunut varsinaista yhteiskunnallista liikettä.

KESKUSTELUUN:

- Mitkä ovat Hessin yhteiskuntakritiikin lähtökohdat?
 - Miten anarkismi ilmenee Proudhonin teorioissa?
-

V LOPPUTARKASTELUA: UTOPISTISEN SOSIALISMIN YDIN JA MERKITYS

Utopistisille sosialisteille olivat yleensä luonteenomaisia seuraavat piirteet:

1. Utopistiset sosialistit hahmottelevat usein tulevaisuutta hyvin yksityiskohtaisesti ja tarkasti. Marx totesi tästä seuraavasti:

Koska yhteiskunnalliset suhteet eivät olleet vielä kyllin kehittyneitä antaakseen työväenluokalle mahdollisuuden järjestäytyä taistelevaksi luokaksi, ensimmäisten sosialistien (Fourierin, Owenin, Saint-Simonin ja muiden) täytyi pakostakin rajoittua vain haaveilemaan tulevaisuuden malliyhteiskunnasta ja tuomita kaikki sen tapaiset työväenluokan yritykset kuin lakot, liittoutumiset ja poliittiset esiintymiset, joiden tarkoituksena oli parantaa edes jonkin verran sen asemaa. Jos kohta emme saakaan kieltää näitä sosialismin patriarkkoja, niin kuin nykyajan kemistit eivät saata kieltää isiään — alkemistejä, meidän on ainakin yritettävä välttää tekemästä heidän virheitään, sillä ne olisivat meille anteeksiantamattomia.

2. Utopistit katsoivat ihanneyhteiskunnan toteutuvan, kunhan vain selvitetään, että se on oikeudenmukaista ja järkevää. Kommunistisessa manifestissa todetaan:

Siksi he vetoavat lakkaamatta koko yhteiskuntaan ilman erotusta, vieläpä mieluummin hallitsevaan luokkaan. (...) he hylkäävät kaiken poliittisen, erittäinkin kaiken vallankumouksellisen toiminnan, he tahtovat saavuttaa päämääränsä rauhallista tietä ja yrittävät pienillä, tietenkin epäonnistuvilla keinoilla, esimerkin voimalla raivata tietä uudelle yhteiskunnalliselle evankeliumille.

3. Monet utopistit katsoivat, että ihanneyhteiskunta voidaan toteuttaa ilman taistelua kuninkaiden ja valtiomiesten hyväntahtoisuuden ja jalomielisyyden avulla. "Luokkataistelun kehittymätön muoto samoin kuin heidän oma asemansa elämässä johtaa kuitenkin siihen, että he uskovat olevansa korkealla tuon luokkavastakohdan yläpuolella" (so. porvariston ja proletariaatin vastakohdan), toteaa Kommunistinen manifesti.

Huolimatta monista kriittisistä huomautuksistaan Marx ja Engels pitivät edeltäjiään korkeassa arvossa. Perustavaa laatua olevista eroista huolimatta Marx ja Engels omaksuivat hyvin paljon omia teorioitaan heitä edeltäneeltä sosialismita.

Myös myöhemmät sosialistit ovat usein tarkoin tutkineet utopisteja. Kautsky on kirjoittanut kirjan Thomas Moresta ja esimerkiksi Plehanov kirjoitti paljon utopisteista. Lenin puhkeaa kaunopuheisesti ylistämään heitä teoksessaan *Mitä on tehtävä?*:

... saksalainen teoreettinen sosialismi ei ole koskaan unohtava, että se pohjaa Saint-Simoniin, Fourieriin ja Oweniin, kolmeen ajattelijaan, jotka kaikesta oppinsa fantastisuudesta ja utooppisuudesta huolimatta kuuluvat kaikkien aikojen suurimpiin älyihin ja ennakoivat nerokkaasti lukemattomia toituksia, joiden pätevyyden me nyt todistamme tieteellisesti ...

Sosialistien on yhä edelleenkin voitava ammentaa siitä rikkaasta perinteestä, jonka utopistiset sosialistit ovat luoneet. Tämä suuntaus on tietysti samalla osattava asettaa oman aikakautensa taustaa vasten, sillä kuten Marx sanoi:

Työväenliikkeen muodostuttua todellisuudeksi fantastiset utopiat katosivat — eivät siksi, että työväenluokka olisi hylännyt tavoitteen, johon nuo utopistiset sosialistit olivat pyrkineet, vaan siksi, että se oli löytänyt tavoitteen todelliset saavuttamiskeinot —, mutta fantastisten utopioitten asemesta alettiin todella ymmärtää, mikä ovat liikkeen historialliset edellytykset, ja työväenluokan taistelujärjestön voimat alkoivat karttua.

KESKUSTELUUN:

- **Mitä yhtäläisyyksiä mielestäsi voidaan löytää utopistisesta ja marxilaisesta sosialismista?**
-

LÄHDEKIRJALLISUUTTA

Ennen marxismia esiintyneistä sosialistisista aatteista on olemassa yhtenäisiä esityksiä ainoastaan koko sosialismin historiaa käsittelevissä teoksissa. Näistä laajin ja paras on vuosina 1906 ja 1909 julkaistu Välnö Voionmaan toimittama kaksiosainen teos "Sosialidemokratian vuosisata". Laaja ja seikka-peräinen on myös vuosisadan alussa ilmestynyt Karl Kautskyn itsensä Friedrich Engelsin opastuksella toimittama "Sosialismin historia".

Vuonna 1950 ilmestyi Karl Vorländerin 1920-luvulla kirjoittaman "Sosialististen aatteiden historia" -teoksen toinen painos, johon on lisätty selvitys sosialismin myöhemmästä historiasta. Tämän lisäksi teoksesta on ilmestynyt kolmas painos, jota on kuitenkin lyhennetty mielivaltaisesti. Kannattaa siis hankkia kirjan toinen painos.

Tässä kirjasessa käsiteltyjen ajattelijoiden tuotannosta on suomeksi ilmestynyt Platonin "Valtio" (toinen painos vuonna 1972) sekä muita Platonin teoksia ja Thomas Moren "Utopia" (1971).

Englannin kielen taitoisille voi suositella lisäksi seuraavia teoksia:

G. D. H. Cole: A History of Socialist Thought: Vol I: Socialist Thought, the Forerunners 1789—1850. London 1953.

George Lichtheim: The Origins of Socialism, London 1969.

(Täydellinen lähdekirjaluettelo — lukuun ottamatta Proudhonia koskevaa kappaletta — on vuonna 1972 ilmestyneessä SONK:n monisteessa "Lyhyt katsaus ennen marxismia esiintyneisiin sosialistisiin aatteisiin" (J. Paastela).

Tampereen Keskuspaiko 1973

ISBN 951—701—017—6